

Zondag 7 juli 2019, Pauluskerk, 10.30 uur

lezing Oude Testament: Exodus 1: 8 - 22

lezing Nieuwe Testament:

- 1 Korinthe 11: 3b - 16
- Lucas 24: 1 - 12

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

De mislukte man. Daarover vanmorgen. De mislukte man. Het is de titel van een boek van Jacob Slavenburg. Een cultuurhistoricus, die een aantal boeken schreef over stromingen en opvattingen in het vroege christendom. De mislukte man gaat over vrouwen en seksualiteit in het christendom. Die mislukte man is dus een vrouw. Vrouwen, alle vrouwen, werden in grote delen van dat oude christendom gezien als minderwaardige wezens, als representanten van het kwaad. Met Eva als de oermoeder van alle ellende, de wortel van het kwaad. Niet zozeer voor vrouwen. Maar vooral voor mannen. Het boek gaat over die wonderlijke combinatie van diepgewortelde vrouwenhaat en de angst voor lustgevoelens. De titel is in feite een citaat van een van de grote leraren der kerk, Albertus de Grote, theoloog en heilige, die leefde en werkte in de 13^e eeuw. In een van zijn werken, zegt hij: "De vrouw kent geen trouw. De vrouw is een mislukte man en bezit vergeleken met de man een gebrekkige en foutieve natuur. Daarom is zij onzeker van zichzelf". Waarvan acte. Van zo'n benadering zou je op zichzelf al onzeker worden.

Waarom maak ik nu vanmorgen een punt van dit alles ? De uitspraak dateert van lang geleden. Dat het christendom niet al te vrouwvriendelijk was en is, dat weten we toch wel. Dus, what's the point ? Dit. Ik heb jaren gedacht - en velen met mij, denk ik - dat het gelukkig met de positie van vrouwen in onze samenleving de goede kant op ging. Langzaam, te langzaam, dat wel, maar zeker. Steeds meer echte waardering voor hun zijn en voor hun inbreng, steeds meer vrouwen ook op belangrijke en gezaghebbende posities in de samenleving. Ik beschouwde dat als een soort blijvende verworvenheid. Het tijdperk van vrouwonvriendelijkheid en vrouwendiscriminatie lieten we nu echt achter ons. De laatste tijd ben ik daar niet meer zo zeker van. Over de rechterflank is men bezig met een soort inhaalslag, lijkt het. Ik hoor sommige mannen - en zeker niet de minsten - dingen zeggen, zie hen dingen doen, waarvan ik gruw en waarvan ik denk, dat hadden we toch gehad. Triest "voorbeeld" daarvan is zeker de huidige president van de Verenigde Staten van Amerika, die openlijk grossiert in

uitspraken en handelingen, waaruit overduidelijk blijkt, dat hij vrouwen ziet en behandelt als een minderwaardig soort homo sapiens. Met als triest hoogtepunt zijn uitspraken tijdens de verkiezingscampagne twee jaar geleden: "Weet je, ik voel me automatisch aangetrokken tot mooie... ik begin ze te zoenen. Het is als een magneet. Ik zoen. Ik wacht niet eens. Als je een ster bent, dan laten ze het toe. Je kunt alles doen. (...) Grab them by the pussy. Je kunt alles doen". Voor wie denkt, dat hij de alfaman is, dat alle mannen alfa's zijn, is zoiets geoorloofd. Uiteraard. Maar ook dichterbij huis speelt het en dan in een wat nettere vorm. Op het oog. Bij de heer Baudet, die vragen begint te stellen bij het recht op abortus en de positie van vrouwen in samenleving en gezin. Vormen vrouwen die een maatschappelijke carrière willen maken inderdaad een bedreiging voor familie en gezin? Wie op die vraag ja zegt, komt al snel in de richting van het definiëren van het "wij" als vooral of uitsluitend mannelijk en patriarchaal. En dat is natuurlijk precies waar het Baudet in zijn nostalgische terugverlangen à la Oswald Spengler naar een geïdealiseerd Europa of verleden om is begonnen. Wij is mannelijk, niet vrouwelijk, vindt hij eigenlijk. Hupsa, zo'n beetje de helft van onze samenleving eruit gedefinieerd. Baren voor het vaderland en verder niks. That's it. Voor vrouwen. Volgens Baudet. Maar de herleving van het patriarchale speelt ook op straat, gewoon in Rotterdam. Zoals bijvoorbeeld blijkt uit onderzoek van onze dochter Vera naar de gedragingen van Rotterdamse jonge mannen op straat in de richting van jonge vrouwen en de dingen die zij ongestraft menen te kunnen zeggen of doen. Vrouwen zijn om te hebben voor mannen - ook de jonge - en worden geacht te doen wat hen belieft of ze dat nu willen of niet. Patriachaler kan het haast niet, en dat in deze tijd!

Dit alles roerde zich in mij bij het lezen van de teksten die wij daarnet hebben gehoord. Die prachtige tekst uit Exodus, waarin twee vrouwen, twee vroedvrouwen, de bevelen van de man, de koning van Egypte, met veel lef en humor naast zich neerleggen. En zich dienstbaar maken aan iets dat zij veel hoger achten dan die hele Farao. Die ingewikkelde tekst van Paulus, waarin het er in ieder geval sterk op lijkt, dat hij een soort bijbelse, van God gegeven orde aanbrengt met de vrouw op de onderste plaats. Of zij nu beeld van God is of niet. En die wonderlijke tekst uit Lucas, waarin vrouwen uitdrukkelijk de eerste getuigen zijn van een leeg graf en waarin wat zij melden door de mannen wordt afgedaan als "larie", "vrouwenpraat". Met Petrus als enige uitzondering. Wat is eigenlijk de bijbelse benadering van en kijk op vrouwen? Is die eenduidig of ligt dat veel ingewikkelder? Hoe heeft men in de christelijke traditie - die vooral een traditie van

mannen is - gemeend naar vrouwen te moeten kijken en met wat voor gevolgen ? En wat staat ons, gegeven dit alles, vandaag de dag te doen in het belang van het leven en werken van vrouwen, maar vooral van ons allemaal, vrouwen en mannen. Als samenleving dus ? Daarover vanmorgen in drie blokjes.

Eén. "Een man mag zijn hoofd niet bedekken, omdat hij Gods beeld en luister is. De vrouw is echter de luister van de man. De man is immers niet uit de vrouw voortgekomen, maar de vrouw uit de man. En de man is niet omwille van de vrouw geschapen, maar de vrouw omwille van de man", hoorden wij daarnet Paulus zeggen in 1 Korinthe 11. Over die tekst is door de eeuwen heen veel te doen geweest. En de uitleg ervan heeft doorgaans een donkere schaduw geworpen over de opvattingen over de verhouding tussen mannen en vrouwen en de positie van vrouwen. 1 Korinthe is eigenlijk de belangrijkste brief van Paulus, waarin hij ingaat op de kwestie van het huwelijk en de positie van vrouwen. Andere brieven waarin het gaat over hetzelfde zijn volgens de bijbeluitleggers niet van zijn hand. Twee punten zijn duidelijk, lijkt me. Paulus brengt - voor hemzelf op bijbelse gronden: hij gaat uit van het verhaal in Genesis, waarin de vrouw wordt geschapen uit de rib van de man - een rangorde aan tussen man en vrouw. Van een volgorde maakt Paulus een rangorde, zoals die er ook is tussen de man en Christus. Eerst Christus, dan de man, dan de vrouw. En Paulus vindt ook, dat vrouwen in de samenkomsten wel degelijk mogen bidden en profeteren, maar dan wel met een gedekt hoofd. Met dat bidden en profeteren door vrouwen heeft Paulus blijkbaar geen moeite. Het is ook net alsof hij van zichzelf schrikt, als hij zegt: "Echter, in hun verbondenheid met de Heer is de vrouw niets zonder de man en ook de man niets zonder de vrouw". Dat is niet rangorde. Dat is veel meer gelijkheid. Tja. Karin Armstrong is van mening, dat het hele gedeelte 1 Korinthe 11 tot aan vers 16 niet van Paulus komt. Maar later is ingevoegd door kopiïsten - mannen -, die meer hun eigen opvatting weergeven dan die van Paulus. Hoe dan ook, dit soort teksten en vooral de interpretatie ervan, hebben in het christendom - een aantal uitzonderlijke momenten daargelaten, zoals in de christelijke mystiek van de 12^e en 13^e eeuw - aanleiding gegeven tot een traditie van vrouwenhaat en vrouwenonvriendelijkheid die zijn weerga niet kent. "De schoonheid van het lichaam zit slechts in de huid. Als de man echter kon zien wat er onder die huid zit, zou de aanblik van de vrouw hem doen walgen ... Als wij spuug of drek met geen vingertop willen aanraken, hoe kunnen wij er dan naar verlangen deze zak vol drek te omhelzen ?" Aldus de heilige abt van het gerenommeerde Cluny aan zijn medebroeders. Maar wat wil je ? Veel van de vrouwhatende ellende zit al veel

eerder in de traditie. De grote kerkvader Augustinus spant de kroon, denk ik. Dan gaat het helemaal mis. Hij brengt vrouwen ook nog eens in verband met de menselijke zonde en schuld. "Wij waren namelijk allen in die ene mens, toen wij allen die ene waren, die in zonde is gevallen door toedoen van een vrouw, die vòòr de zonde uit hem was gemaakt", schrijft hij in De stad van God. De erfzonde - als er al zoiets zou bestaan - ontstaan uit de overtreding van een vrouw. Vrouwen, mannenverleidsters bij uitstek, als de oorzaak van àlle kwaad en de corrumpering van een oorspronkelijk zondeloze wereld. Kan je het nog erger voor elkaar krijgen ?! Langs die hoofdlijn is de kerk helaas voortgegaan tot en met de Reformatie en de dag van vandaag met de niet-acceptatie van vrouwen in het priester-ambt door de rooms-katholieke kerk.

Twee. Is daarmee dan alles gezegd over vrouwen, als het om christendom en bijbel gaat ? Nee, ik denk het niet. Het is zoals altijd, ook in de bijbel. Het zijn de uitzonderingen, die het doen en die de toon zetten voor hoe verder en anders met ons allemaal. Daarnet zongen wij het lied over Eva, Sara, Hanna, Sifra en Pua, Mirjam, Ester, Tamar, Rachab, Ruth, Batseba, Anna, Marta en alle Maria's. Zij vertegenwoordigen die andere, niet-patriarchale stroom in de bijbel. Van deze vrouwen wordt hoog opgegeven. Niet, omdat zij zulke heldinnen waren, niet, omdat zij super- of alfavrouwen waren. Maar omdat zij deden wat moest worden gedaan in het belang van iets dat zij van groter waarde achtten dan zichzelf. En dat zijn uiteindelijk altijd weer dezelfde dingen. Niet de dood, niet de dodelijke orde van de dag. Maar de toekomst, het welvaren van mensen van kleins af aan, de groei en bloei van de samenleving als geheel, de planten en de dieren inclus. Daarom draait het in dat prachtige verhaal uit Exodus. De farao van de welvaartsstaat Egypte staat voor een systeem, dat uiteindelijk gebaseerd is op de dood voor grote groepen mensen, de Israëlieten inclus. Dankzij hun inzet en hun slavenarbeid kan zo'n systeem bestaan. Tegen die farao, tegen zo'n systeem, dat mensen uitbuit tot de dood erop volgt, zeggen Sifra en Pua radicaal: nee ! En dat met de superieure humor van vrouwen met lef: "De Hebreeuwse vrouwen zijn anders dan de Egyptische: ze zijn zo sterk, dat ze hun kind al gebaard hebben voordat de vroedvrouw er is". Eerbied voor het leven, in de breedste zin, altijd en steeds weer, dat is wat deze vrouwen drijft, zegt de bijbelschrijver. Eerbied voor het leven, dat is precies wat de bijbel "eerbied voor God" noemt. Hetzelfde geldt, maar dan in andere zin, voor het verhaal over het lege graf uit Lucas. Hele generaties mannelijke schrijvers, herschrijvers, kopiïsten en interpreters hebben de belangrijke rol van de vrouwen rond het kruis en het graf

van Jezus niet kunnen wegpoetsen. Uitdrukkelijk zet Lucas hen neer als de eerste getuigen, met naam en toenaam: Maria, Johanna, Maria en nog enkele andere vrouwen. Getuigen van wat ? Je weet het niet. Maar zou het kunnen zijn van zoiets als mogelijkheden om te leven, ook na en dwars door de dood in ons leven heen ? De mannen reageren zoals mannen reageren op iets dat in hun vaak rationele ogen onbestaanbaar is: graf leeg, leven na de dood ? Vrouwenpraat, dat kan niet anders dan lariekoek zijn ! Lucas eert hen door hen te noemen met naam en toenaam ! Zijn het niet vooral de vrouwen, die vaak als ervaringsdeskundigen bij uitstek verstand hebben van eerbied voor het leven ?!

Drie en tot slot. Altijd en steeds weer opnieuw is de grote vraag: welk verhaal vertellen wij mensen over onszelf en over elkaar. Onze moderne wereld heeft ons emancipatie gebracht op allerlei terreinen en een heilzame bevrijding van gezag en sociale dwang. Er is voor veel mensen sprake van welvaart en geluk, eigenlijk als nooit tevoren. De keerzijde van dat verhaal is, dat wij moeten groeien en presteren om dat alles mogelijk te maken. Economisch groeien, als het moet letterlijk tegen de klippen op. Onze aarde geeft op alle mogelijke manieren overduidelijke signalen af, dat de aardse grenzen van die groei zo ongeveer op alle fronten worden overschreden. Tegelijk wordt van ons gevraagd te presteren. Steeds meer, steeds harder, steeds beter. Zelfs zo, dat een groeiend deel van onze kinderen, zelfs de middelbare scholieren en de studenten, klaagt over overspanning en burn-out. Met dat alles worden we steeds instabieler. Het zijn borderline-times, zegt psychiater Dirk de Wachter. Volgens de Wachter zijn wij zo langzamerhand zo op onszelf gericht geraakt, dat wij niet meer weten waar het eigenlijk om gaat, dat wij ten diepste leeg en eenzaam zijn geworden. Te midden van alle uiterlijke rijkdom zijn wij existentieel eigenlijk onvoorstelbaar arm. Ik weet natuurlijk niet of en hoe honderden jaren van mannelijke dominantie eraan hebben bijgedragen, dat het uiteindelijk zover met ons is gekomen. Eén ding weet ik wel. Wij kunnen het ons als samenleving op geen enkele manier meer permitteren een deel of zelfs 50% van de mensen met wie wij samenleven als minderwaardig te zien of haatdragend of respectloos te behandelen. Het is alle hens aan dek, als het gaat om mensen, als het gaat om planten, als het gaat om dieren, als het gaat om de aarde. Het gaat om de inzet van alle mogelijkheden die het totale palet van homo sapiens te bieden heeft. Die van vrouwen èn van de mannen. Vrouwenhaat, vrouwen in de beklagdenbank zetten op grond van hun vrouwzijn op welke manier dan ook, zij zijn respectloos en liefdeloos, ja. Maar zij zijn vooral ook buiten de orde, de maatschappelijke én de

bijbelse orde. Ieder is van ons is meer dan hard nodig, als het gaat om dat bijbelse programma voor de toekomst. Van eerbied voor het leven in de breedste zin van het woord. Amen.

D.J. Couvée, Pauluskerk, Rotterdam, 7 juli 2019